

ÉVFORDULÓK

Kétszázötven évvel ezelőtt született Horváth Péter, a jászkunok első történetírója

Már két évszázada is elmúlt, hogy Horváth Péter, jászkun kerületi főjegyző bemutatta a jászok és kunok történetéről írott munkájának kéziratát, amelyet kora tudományosságának nyelvén, latinul írt meg. A kéziratot Makó Lőrinc nádori alkapitány, Már András kiskun kerületi kapitány, valamint (nagykun) Laczka János tiszti főügyész véleményezték és megjelentetését javasolták. A kézirat bírálói azt is fontosnak tartották, hogy az elkészült művet minél többen megismerjék. Ezért megjegyezték, bárcsak „e derék munka magyarul íratott volna ... de ez a fogyatkozás annak kinyomtatását meg nem akadályozhatja, leszen még talán idővel valaki, ki azt magyarra által fogja fordítani.” A Jászkun Kerületek közgyűlése 1801 július 16-án a szerzőt szorgalmas fáradozásáért megdicsérte, a kézirat kinyomtatását helyesnek és jónak találta, egyetértve azzal, hogy a művet a jászkunok előljárójának, a nádornak („a Felsőges Palatinusnak”) ajánlják. „Notarius urnak megengedtetik, hogy ... munkáját 1000 exemplárokban (példányban) nyomtatassa ki, mely neki annak idejében meg fog térítettni az illő districtualis cassából”. Horváth munkáját még ebben az évben, Pesten Trattner Mátyás nyomdája 17 íven, a Jászkun Kerületek Bedekovich Lőrinc által készített térképével együtt megjelentette.

A Commentatio de initiis ac majoribus Jazygum et Cumanorum eorumque Constitutionibus megjelenését hazánkban és külföldön is érdeklődéssel fogadták. Az Allgemeine Literatur Zeitung 1804-ben részletes bírálatot közölt róla, s összességében „jeles becsűnek” ítélte. A szerző megfogadta bírálója észrevételeit, latin nyelvű munkáját annak megfelelően átdolgozta, kiegészítette újabb kutatási eredményeivel, s *Értekezés a kunoknak és jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotjokról* címmel 1823-ban Pesten, már csak 10 íven, magyar nyelven is megjelentette, elhagyva belőle az egyes jász és kun községek leírását. E helyett is „a Jász-Kürtről, mely Leel-Kürtjének hivattatik” címen csatolt egy kisebb értekezést a kötethez. A magyar nyelvű kötetből kihagyott fejezet jóval Horváth Péter halála után, 1838-ban a szerző neve nélkül jelent meg a kor egyetlen jelentős magyar nyelvű tudományos folyóiratában, a Tudományos Gyűjteményben „A Jász – Nagy és Kiskun Kerületeknek földleirati (geographiai) ismerete” címmel.

Gyárfás István, a jászok és a kunok történetének örökbecsű kutatója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, kritikailag számba véve az 1801–1870 közötti időszak történeti irodalmát, A jász-kunok története első kötetének előszavában arra a megállapításra jutott, hogy addig az időig „a jászkunok történelmére nézve legtartalmasabb s eredeti munka a Horváth Péteré maradt”. Oly nagy tiszteletet tanúsított elődje iránt, hogy nagy műve 1873-ban megjelent második kötetének előszavában ismét kitért munkásságára, hangsúlyozva, hogy „jeles hazánkfia műve európai hírre tett szert”. Sajnálatra méltó, hogy 44 évvel halála után „annyi hazai frók életrajzi között az övét hiában keressük”.¹ Ezért Gyárfás a második kötet előszavát teljes egészében Horváth Péter életrajzának megrajzolására szentelte.² Ezt az életrajzot a későbbi kutatók közül Fodor István kiegészítette, majd Szabó László a jászkunok első történetírójának pályaképet is megrajzolta.

¹ Horváth Péter életrajza ma sem található meg egyetlen lexikonban sem.

² Gyárfás az adatokat Horváth Péter unokájától, Horváth Józseftől és Hegedűs Zsigmond, jászberényi törvényszéki elnöktől kapta. Horváth Péter életrajzi adatait később Fodor István, a jászjáráshalmi Horváth Péter Honismereti Szakkör vezetője ellenőrizte, pontosította, s több helyütt kiegészítette.

Horváth Péter nagyapja, Horváth János Egerben élt. 1720. október 8-án III. Károlytól kapott nemességet. Ő vette fel a Kőhalmi előnevet. Fia, Horváth Márton Jákóhalmára költözött, itt vette feleségül Szűcs Katalint. A házasságból két gyermek született, 1742-ben József, 1756-ban pedig Péter. Az ismert adatok szerint Horváth Márton évekkal a redempciót megelőzően költözött Jákóhalmára, tehát nem tartozott azon családfejek közé, akik a redempció hírére, földmegváltás reményében költöztek a településre.³ Minden bizonnyal lehet alapja egy olyan vélekedésnek, hogy Horváth Márton Jákóhalmára való települését a családjának már meglévő jászági kapcsolatai motiválhatták.⁴

Horváth Péter elemi iskoláit Jákóhalmán végezte. Gimnáziumi tanulmányait az 1767-ben alapított jászapáti gimnáziumban kezdte el és Egerben fejezte be. 1776 márciusában, 20 éves korában belépett a piarista szerzetbe, de ez a pálya nem igen vonzotta, ezért négy év és nyolc hónap elteltével a tartományi főnök „gyenge mellyűsége miatt” saját kérésére a rendből elbocsátotta. A világi pályára lépve jogot végzett. 1785-ben megválasztották a jászok kerületek másodjegyzőjének, 1804-ben mint kerületi első aljegyzőt hivatalában megerősítették. 1786-tól ő a jászberényi iskolafelügyelő is. Ebben a minőségében sikerrel védte meg az 1789-ben Jászapáti-tól Jászberénybe átköltöztetett gimnázium önállóságát, s előbb őt, majd hat osztályossá fejlesztette az intézményt. Iskolafelügyelői tiszteről 1809-ben lemondott, amelyben szerepet játszhatott megnövekedett munkája is. A Jászkun Kerületek áldozatos munkája elismeréseként 1807-ben „Náadorispányi Al-kapitánnyá” választották. Hivatalát 1829-ben bekövetkezett haláláig betöltötte.

Horváth Péter történetírói munkásságának indítékai szorosan kapcsolódtak a jászok és a kunok önmegváltakozásához, a redempcióhoz, amelyet 1745. július 11–13-án ünnepélyes körülmények között hirdettek ki Jászberényben. Ennek értelmében a lakosok kötelezték magukat az eladatás összegének, valamint a földesúr által a Jászkunságban végzett építkezések és javítások költségeinek a megtérítésére, vállalták 1000 lovas katona kiállítását és felszerelését, a későbbiekre pedig a hadiadó, a nádori census fizetését, a királyi szolgálatok teljesítését, valamint az ország nemesi felkeléseiben való részvételt. Cserében a jászkunok jórészt visszacapáltak korábbi kiváltságaikat, megszűnt földesúri alávetettségük, s az ország önálló törvényhatósággal bíró, személyileg szabad lakosai lettek. A Jászság, a Nagykunság és a Kiskunság lényegében az eladatással kapcsolódott teljesen össze, s a kialakuló egységes hivatalnokszerkezet tevékenysége nyomán szilárdult meg végérvényesen a Jászkun Kerület, amelynek 1745-ben visszanyert törvényhatósági önállóságát csak II. József uralkodása alatt fenyegette jelentősebb veszély, a kalapos király 1785-ben a jászkunokat a pesti kerülethez csatolta, majd 1787-ben a Jászkun Kerületeket Pest-Pilis-Solt vármegyével egyesítette. A korábbi állapot csak az uralkodó halálával állott helyre 1790-ben. 1787–1790 között nem működött, mert eltörölték, a kerületi közgyűlést, megszűnt a nádori főkapitányi hivatal, a Jászkun Kerületek egy közönséges járás szintjére süllyedt.

A redempcióban hatalmas terheket vállaló jászkun előljáróság és lakosság megrettent II. József intézkedéseitől, s bár a király intézkedéseinek java részét, többek között a jászkunokat hátrányosan érintőeket is, 1790. január 26-án, halálos ágyán visszavonta, minden legális lehetőséget igyekezett kihasználni annak érdekében, hogy Mária Teréziától visszacapott privilégiumaik többé ne csorbulhassanak. Ezért a jászkun előljáróság egy felirat a „*Supplex Libellus Jaszigum et Cumanorum*”, megfogalmazására kérték fel a fiatal Horváth Pétert, aki a megbízatásnak maradéktalanul eleget tett. A végleges szöveget az „1790-ik esztendő Pünkösöd havának 7-dik napján a „Jász és Két Kun Districtusok gyűlése” hagyta jóvá azzal a céllal, hogy azt a június 6-ára összehívott országgyűlés elé terjeszti. A dokumentumban a kérelmezők feltárják meglévő vagy elkobzott kiváltságaik történetét, sérelmeiket, s hiteles történeti dokumentumokkal támasztották alá privilégiumaik jogosságát. A *Supplex Libellus Jaszigum et Cumanorum* azonban jelentős hatást gyakorolt Horváth Péter személyes életpályájára is,

³ Horváth Márton földet váltott a redempcióban, egy ideig községi előljáró is volt.

⁴ A XVI. század második felében Egerben élt Horváth János, Gyárfás szerint a jászapáti kapitány, Horváth Lukács fia vagy unokája. 1552-ben részt vett Lemesvár védelmében mint jász lovagtiszt. 1555-ben minden lovagtiszték kapitánya. 1564-ben még jász kapitány. 1585. augusztus 15-én György, Gergely és Mihály nevű testvéreivel együtt megkapja Fényszaru kapitányságát. Nem lehetetlen, hogy Horváth Péter felmenői ehhez a családhoz tartozhattak.

mert ennek a megfogalmazása indította el történetírói munkásságát, a hivatali kötelességként elkezdett kutatások ébresztették fel benne a tudóst, és ezzel összefüggésben kell szemlélnünk az 1799-ben megjelentetett jászkun törvények, azaz a Jászkun Statutumok, valamint a jászok és a kunok legfontosabb okleveleinek 1802-ben József nádorral átiratott gyűjteményét is.

Mai szemmel olvasva, a tudomány mai eredményeivel összevetve, Horváth Péter munkái meglehetősen elavultnak tűnnek. Azonban így értékelni az ő műveit vagy bármely más korabeli produkciót, tudománytalan megközelítés. Horváth Péter történetírói munkásságát úgy szemlélhetjük reálisan, ha azt a maga korában vizsgáljuk.

Horváth Péter történeti munkáinak megírásához felhasználta a XVIII. század jelentős hazai tudósainak alkotásait. Forrásként használta Pray György: *Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum ...* (Vindobonae, 1761.) című és más műveit, annak a tudós papnak az eredményeit, aki a jezsuita történetírók azon iskolájához tartozott, amely történetírásunkat ebben az időben sok, addig ismeretlen forrás felkutatásával, s a felgyűlt anyag első kritikai megrostálásával fejlesztette tovább. Tanulmányozta Desericius (Desericzky) Inczének, akivel Pray vitában állott, a magyarok őseiről írott művét (*De initiis ac majoribus Hungarorum commentaria I–V. Budae et Pestini, 1748–1760*), és ismerte a gályarabságba hurcolt református lelkész, Otrókosi Foris összehasonlító nyelvtudományi munkásságát is. Gróf Teleki László segítségével, akinek a magánkönyvtára később a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának az alapja lett, hozzájutott Cornides Dániel (Bél Mátyás tanítványa, 1784-től 1787-ig, haláláig a pesti egyetemen a diplomatika és a heraldika tanára) kéziratban maradt műveire. Ezek között kézírásos másolatban olvashatta Subich Ferenc: *Commentatio de Jazygibus et Cumanis* című értekezését, Albert szász-tescheni herceg, királyi helytartó titkárának munkáját, aki nagy érdeklődést tanúsított a jászkunok történelme iránt, többek között a királyi titkos levéltárból ő másolta le IV. László úgynevezett keresztségi oklevelét, az 1279. augusztus 10-n kiadott kun törvényeket, s juttatta el 1765 előtt a Jászkun Kerületekhez. Kora történelmi irodalmának tanulmányozása mellett Horváth Péter önálló levéltári kutatásokat is végzett. Amint a *Commentatio* előszavában maga írja: „sokat, melyeket eredeti források szorgalmas átvizsgálása után összeszedtem, e munkákban fel nem találtam”.

A *Commentatio de initiis ac majoribus Jazygum et Cumanorum eorumque Constitutionibus* a szerző szándékai szerint az első olyan munka, amelyben „közigazsággá lesz téve, mely nemből eredtek a Jászok és Kunok, mely vidékről jöttek Magyarországra, mily változásokon mentek keresztül, mily szervezettel (alkotmánnyal) bírnak régóta, melyek virágzanak ma is, mely földrészeket bírnak a királyságban tényleg? Miért is az összes intézmények sorozatát a Nemes Kerületek jóváhagyásával a következő elv szerint rendeztem. Az első rész: a származást, az előnyomulást és viszonytagságokat, az említett nemzet régi és mai alkotmányát, a második: a hármas Kerületek földrajzi leírását és pedig előbb a Jászságot, úgy a Nagy-, végre a Kis-Kunságot foglalja magában” (Hild Viktor fordítása). Szándékai szerint hasonló feladatot kívánt teljesíteni a *Commentatio* magyar nyelvű kiadása is.

Napjainkra Horváth Péter, s forrásként felhasznált történész társainak a jászok és a kunok őstörténetére vonatkozó fejtegetései elavultak, legfeljebb már csak tudománytörténeti érdekességek. Ma már senki sem gondolja, hogy a jászok és a kunok a magyarokkal rokon és testvérnép, hogy a jászok és a kunok a magyar nyelv egy változatát, mintegy tájszólásként beszéltek, hogy a hunok voltak az a nép, amely a jászokat és a kunokat, s velük együtt a szintén a magyar nyelv egy változatát beszélő keleti népeket, a kazárokat, avarokat, kabarokat a magyarokhoz csatolták. A Horváth által átvett és munkáiban képviselt elképzelés a jász-philisteus – íjász-pharetrarius név etimológiáról, bár már lassan egy évszázada megdőlt, a jászságiak köztudatában még ma is szívósan él tovább. Mint ahogyan Szabó László néprajzi gyűjtései azt is igazolták, hogy a Jászságban a Lehel kúrtról és a Csörsz árokról ma is a Horváth Péter által megfogalmazott nézetek élnek a köztudatban.

Horváth munkáinak egyéb fejezetei, a jászok és a kunok magyarországi történetének felvázolása, az önkormányzat, a jog és a földrajzi, statisztikai bemutatás ma is értékesek és forrásként is használhatóak azzal a kritikai megjegyzéssel, hogy a jászok, a kis- és nagykunok magyarországi történetük folyamán nem kezdettől fogva alkottak egységet. Az általa megrajzolt egység a redempcióért folytatott harc során, illetve a visszaszerzett privilégiumok megőrzéséért folytatott küzdelemben alakult ki.

Horváth Péter történeti munkáiban ugyanaz a tudatosság figyelhető meg, amely már a Supplex Libellusban is megfogalmazódott: bizonyítani a jászkunok eredendő jogosságát a privilégiumokra, bemutatni erényeiket, az őket ért sérelmeket, a redempcióban kivívott, ősi alapokon nyugvó jogállapotot. Ez a tudatosság hangsúlyeltolódásokat okozhat, de a történeti hitelességet nem sérti. Ezért érthető módon előtérbe kerül a régi szabad állapot, a redempció jelentőségének erőteljes hangsúlyozása, a jogokban való újbóli megerősödés 1790-ben és az 1751. évi dekrétumon nyugvó 1799-ben kiadott Jászkun Statutumok körvonalazta állapot rajza.

Bármely területen úttörőnek lenni, bár nemes, de meglehetősen nehéz feladat. Horváth Péter, mint a jászok és a kunok első helytörténetírója valóban úttörő volt. Ő kezdte el építeni azt az utat, amelynek későbbi kockaköveit Gyárfás István, Soós Adorján, Fodor Ferenc, s az őket követő kutató generációk rakták le. Magyar nyelvű művének mottója a halála után szentként tisztelt Cassiodorus, V. századi római történetíró egyik gondolata: „Éjjel, nappal forgasd kezdedben az Atyák' emlékezetit, vizsgáld meg nemzetednek eredetét, a' történt dolgait, és a' Jegyző könyveknek emlékezetit tartsd fel eszedben, mert rút dolog a' maga Hazájában tudatlan jövevénynek lenni.” Ez a gondolat ma is követésre méltó, máig érvényes feladatot fogalmaz meg mind a kései utód történetírók, mind a jászok, s jászságiak számára. Horváth Péter egy helyütt azt írta: „Szorgalmatos fáradságomnak elég jutalma leszen, ha a' Nemzethez vonszó szíves hajlandóságom jó emlékezetben fog tartatni.” Tartsuk meg hát őt, mi kései utódok, akik méltán lehetünk büszkéek az ő munkásságára, továbbra is jó emlékezetünkben.

Selmeczi László

Ötven éve hunyt el Husvéth Lajos festőművész

Zombor egyik legjelentősebb képzőművésze volt. Husvéth Lajos délvidéki festő és szobrász nevét – mint annyi más délvidéki művészt – sokáig nem tartotta számon a magyar művészettörténet-írás. Nem szerepelt a *Művészeti Lexikonban*, sem a négykötetes *Magyar Életrajzi Lexikonban*. Életrajza először a *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon* második kötetében jelent meg (2000), majd a *Révai Új Lexikona* tizedik kötetében 2002-ben.

Egész élete – néhány rövid kitérővel – Zomborhoz kötötte, ahhoz a délvidéki városhoz, amelyet a legrégebbi okmány szerint 1360-ban Czoborszentmihályként említettek. Zombor neve először 1543-ban fordult elő. Mária Terézia 1747. márc. 21-én emelte szabad királyi városi rangra Zombort, amely ettől kezdve egyre gyorsabb fejlődésnek indult. 1753-tól Bács-Bodrog vármegyének – Magyarország akkori hetvenkét megyéje közül a második legnagyobbak – a vármegye-székhelye lett, egyúttal jelentős gazdasági és kulturális, irodalmi központ is. Az 1850-es években több lakosa volt, mint Belgrádnak és Újvidéknek. 1852-ben jelent meg az első magyar nyelvű lap (*Ipar*) Zomborban, ezt követte 1878-ban a *Bácska* című hetilap (1918-ig jelent meg), majd a *Zombor és vidéke* (1882–1914). Itt adták ki – több mint egy évtizedig – a vidék két világháború közötti, egyik legnépszerűbb napilapját, az *Új Híreket* is, majd 1941-től az egyik legjelentősebb délvidéki magyar irodalmi folyóiratot, a *Kalangyát* is. A városban igen élénk művelődési zajlott, a *Szabad Liceumok* keretében rendszeresen ismeretterjesztő – időnként képzőművészettel kapcsolatos – előadásokat tartottak. A művelődés terén a képzőművészetnek is fontos helye volt. A zombori megyeháza dísztermébe készült milleniumi megrendelésre *Eisenhut Ferencnek* (*Németpalánka, 1857–München, 1903*), a Müncheni Akadémián tanult festőművésznek a nagyszabású történelmi pannója, a *Zentai csata* (5,75x9 m). A városban gyakoriak voltak a kiállítások: többször kiállított a zombori születésű *Juhász Árpád* (*Zombor, 1863–Bp., 1914*), akinek neve később a *Gödöllői Művészteleppel* forrt egybe. 1910-ben itt rendezték meg az *Osztrák–Magyar Monarchia szerb festőinek tárlatát*, de kiállításon szerepelt, pl. *Lotz Károly*, *Munkácsy Mihály*, *Benczúr Gyula* és a budapesti *Művészház* tárlata is.

Husvéth Lajos 1894-ben született Zomborban. Apja, Husvéth István ismert numizmatikus volt, műértő és műgyűjtő, jómódú birtokos, emellett egy 1824-ben alapított kelmefestő és vegytisztító üzemet is működtetett, s tevékenyen részt vett a zombori közéletben: elnöke volt például az Iparosok Egyesületének, tagja volt a milleniumi kiállítás helyi bizottságának. Husvéthnak tehát a művészi pályájához minden lehetősége adott volt. Apja birtokán már gyermekkorában megismerte és megszerette az állatokat, amelyeket kiváló anatómiai érzékel ábrázolt, s ott kedvelte meg a vajdasági tájat, amely élete végéig állandó témája lett. Csodagyerekek tartották, első szobrát még tíz évesen mintázta meg, két év múlva, 1908-ban, pedig egy domborművével – a *Lófejjel* – aratott sikert. Több zombori festőművész elődjéhez – *Mály Józsefhez* (Zombor, 1869–Zombor, 1901), *Juhász Árpádhoz*, *Kálnán Péterhez* (Zsablya, 1877–Neudorf, 1966) hasonlóan ő is *Steiner Lajos* (Sopron, 1855–Zombor, 1937) festőművész, címfestő magániskolájában ismerkedett először a művészettel. Steiner Lajos Budapesten, majd a Bécsi Akadémián tanult. 1882-ben telepedett le Zomborban és élete végéig ott élt és dolgozott. Portré- és tájképfestéssel, színházi épületfestéssel, díszletfestéssel is foglalkozott. Husvéth tőle szerezte első művészeti ismereteit. Husvéth Lajos Zomborban végezte az elemi iskolát, ugyanott a felső kereskedelmi iskolában folytatta tanulmányait, majd mégis inkább a művészetet választotta. *Ströbl Alajos* (Liptóújvár, 1856–Bp., 1926) szobrászművész is felfigyelt rá, és Budapesten, 1913-ban felvételre ajánlotta a szobrászati szakra, Husvéth mégis az *Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola* festészeti szakára iratkozott be, tanárai Balló Ede, Edvi Illés Aladár, Réti István, Révész Imre voltak. Az I. világháború kitörése félbeszakította tanulmányait, Husvéth a *Szolnoki Művésztelepre* került. 1916-tól a háborúban katonaként szolgált, az orosz fronton harcolt, és tartalékos hadnagyként szerelt le. Tanulmányúton járt Münchenben, Bécsben, Prágában, Berlinben. A háború után visszatért Zomborba, és aktívan bekapcsolódott a vajdasági képzőművészeti életbe. Körülbelül ebben az időben tért vissza prágai, bécsi és párizsi tanulmányai után Zomborba kortársa és barátja *Konjovics Milan* (Zombor, 1898–Zombor, 1993), akinek az apja a magyar parlament képviselője volt, s megvette a *Malonyai Dezső* szerkesztette művészeti könyvtár teljes sorozatát, fia ebből ismerte meg a barbizoni festőket, s barátja Herceg János író szerint Konjovics ekkor kapott egy életre szóló ösztönzést *Paál László* (Zám, 1846–Cherenton, 1879) festőművésztől. Konjovics ugyancsak a vajdasági táj festőjeként vált ismertté, de festészete teljesen más irányban, az expresszionizmusból kiindulva teljesedett ki, míg Husvéth Lajos impresszionista volt, és a *Szolnoki Művésztelep* jegyében alkotott, ahova többször is visszatért. A művésztelepen különösen *Zombory Lajos* (Szeged, 1867–Solnok, 1933) plein air táj- és állatképfestészete hatott rá. Husvéth kedvelte a művésztelepi munkát: több forrás szerint a *Nagybányai Művésztelepen* is dolgozott, de a résztvevők jegyzékén nem szerepel. 1923-ban ott volt Szabadkán a *Vajdasági Képzőművészek Egyesületének* megalakulásánál, és egyike volt azoknak a művészeknek, akik a Vajdaságban is szorgalmazták egy művésztelep létrehozását Topolyán (1924-ben), ez a kezdeményezés azonban nem járt sikerrel. 1931 augusztusában tagja volt a *Várkonyi József* (Csák, 1878–Nagybecskerek, 1938) festő villájában megalakuló, rövid életű *Nagybecskereki Művésztelepnek*. Elképzelése volt egy *Jugoszláviai Magyar Műhely* megalakítása, amelynek a népművészeti értékek iparművészetben való hasznosítása lett volna a feladata. *Herceg János* írta róla 1943-ban: „Hogy Husvéth Lajost mennyire e vidék magyarságának élete érdeklí, azt bizonyítja az a körülmény is, hogy Juhász Árpád példájára ő is a magyar motívumokat alkalmazza mindenütt, ahol csak lehetséges, s nemcsak képeiben, de színes, apró fafiguráiban is – mert Husvéth igen komoly tehetségű szobrász is – a magyar parasztot ábrázolja.” (Kalangya, 1943/3). Az 1930-as években készítette mellszobrait (pl. *Margalits Ede szobra*, 1932; *Felesége mellszobra*, 1932), plakettjeit (pl. *dr. Frey Imre-plakettje*, 1932). Husvéth Lajos az 1930-as években volt a legaktívabb, 1932-ben vezetőségi tagja lett a *Vajdasági Képzőművészek Új Egyesületének*. Többször kiállított Zomborban, önállóan, majd *Csávosi Sándorral* (Zombor, 1886–Belgrád, 1954) és *Csincsák Elemérrel* (Szabadka, 1893–Bp., 1944) is. 1935-ben Belgrádban kép- és szoborkiállítás volt. Tárlatáról több cikk is megjelent a belgrádi lapokban. 1937-től 1940-ig Budapesten élt. Kékgolyó utcai lakásának ablakából festett *Budai részlet* című képe, amely a Múcsarnok 1939-es kiállításán szerepelt, a *Magyar Nemzeti Galéria* tulajdonában van. Részt vett a budapesti *Nemzeti Szalon* kiállításain (1938, 1939, 1940). Otthoni kapcsolatai sem szakadtak meg: 1939-ben jelent meg *Petőfi A nagy költő élete és költészete remekei* című könyv Becskereken, amelynek illusztrációi jórészt Husvéth Lajos munkái. 1941. dec. 1-jén festményével a címlapján jelent meg a *Móricz Zsigmond* szerkesztette

Kelet Népe c. lap bácskai száma. Nem volt tagja a *Délvidéki Szépműves Céh*nek, de többször részt vett a kiállításain. A II. világháborúban ismét katona volt, majd angol hadifogságba került, ahol szintén festett, leveleiből derült ki, hogy képeinek az árából tartotta el a hadifogságban levő jugoszláv kolóniát. 1946 májusában tért vissza végleg Zomborba. Életének utolsó tíz évében nagyon visszavonultan élt. 1950-ben Zomborban volt egy retrospektív tárlata, amelyen mintegy kétszáz képpel szerepelt, de ennek szinte semmi visszhangja nem volt, ezért még inkább magába zárkózott, de élete végéig festett.

Termékeny festő volt, mintegy 2500 olajfestmény, akvarell, pasztell, ceruza- és tusrajz maradt utána, amelyek legnagyobb részét magánygyűjtőknél lehetnek Európában (főleg Németországban), de a világ más tájain is. Özvegye, *Husvét Lajosné Sarolta* szerette volna megőrizni és láthatóvá tenni férje hagyatékát. Először Zombornak ajánlotta fel, de elutasították. Ekkor fordult a *Szabadkai Városi Múzeum*hoz, ahol éppen abban az időben Bela Duranci kezdeményezésére folyamatban volt egy *Vajdasági Magyar Képtár* 1830–1930 létrehozása a Szabadkai Városi Múzeum képzőművészeti osztályának keretein belül. (Erről a képtárról meg is jelent néhány évvel később egy katalógus *Likovno stvaralaštvo Madara u Vojvodini 1830–1930 – Magyar képzőművészek alkotásai Vajdaságban* címmel, 1973). Husvét Lajosné 1970-ben a *Szabadkai Városi Múzeumnak* adományozta férje hagyatékának nagy részét, azzal a kikötéssel, hogy állandó kiállítása legyen a múzeumban. Feltételének eleget is tett a múzeum, és Husvéth Lajos műveinek egy része 1971-től majdnem két évtizedig – a múzeum átépítéséig – állandó kiállításon szerepelt. A kiállítást rendezte és a katalógust írta Bela Duranci. A hagyaték második részét – az özvegy halála után – 1981-ben vette át a múzeum, ekkor a festőművészről egy retrospektív kiállítással emlékeztek meg, amelyet *Baranyi Anna* művészettörténész rendezett. Az átalakítás miatt az állandó kiállítás megszűnt. A művész születésének századik évfordulója alkalmából, 1994-ben, műveiből centenáriumi emlékkiállítás készült. A *Husvéth-hagyaték Szabadkára* kerülése nagy szomorúságot váltott ki zomboriaknak, hiszen a *Zombori Városi Múzeumban* szinte alig található Husvéth-festmény, pedig *F. Cirkl Zsuzsa* szerint a város magyar polgársága „őtekint minden idők egyik legnagyobb zombori festőjének...” (*F. Cirkl Zsuzsa: Látjátok feleim... Barangolás a Szent Rókus temetőben. Tóthfalu, 2003*).

Művészetével *Herceg János* író, *Szalkay Kanyó Leona* író, művészeti író, *Kalapis Zoltán* művelődéstörténész *Bela Duranci* és *Ninkov Kovacev Olga* művészettörténészek foglalkoztak a legtovább. Helye – mint már említettük – a magyar művészettörténetben még nincs, a valamikori jugoszláv, illetve a vajdasági művészettörténetben kissé vitatott. *Bela Duranci* a *Magyar művészek a jugoszláv kultúrközegben* című tanulmányában („Külön világban és külön időben” 20. századi magyar képzőművészet Magyarország határain kívül 1918-tól napjainkig, Bp., 2001) azok közé a művészek közé sorolja, aki az általa „*Pesti Körnek*” nevezett csoporthoz tartozott *Oláh Sándorral* (*Magyarcséke, 1886–Szabadka, 1966*), *Farkas Bélával* (*Fiume, 1894–Pálics, 1941*), *Várkonyi Józseffel* és másokkal, akik az elszakadást követően is Budapest felé orientálódtak és ott próbáltak kapcsolatokat kiépíteni és fenntartani. Husvéth Lajos rendkívül nagy tehetségű szobrász-ígéretnek tartották, aki kiváló szobrász lehetett volna (*Ló, 1932; Bika, 1932; Pulyka, 1935–1938*), de inkább festésszettel foglalkozott. Az 1935-ös belgrádi kiállításán a hatvanhárom olajfestménye és negyven vázlata mellett a kiállított, mindössze öt szobra keltette fel az érdeklődést. Aránylag kevés szobrot készített, de a szobrászat mégis egész életét végigkísérte. Szobrokkal indult – mint már említettük – majd kiváló állatszobrai mellett az 1930-as években mellszobrokat (pl. *Margalits Ede szobra, 1932; Felesége mellszobra, 1932*), plaketteket (pl. *dr. Frey Imre-plakettje, 1932*) is készített. Kisméretű állatszobrait a *Heredi Porcelángyár* és a németországi *Rosenthal* gyár sokszorosította. Szobrászként szerepel is a *Szobrászat a Vajdaságban 1895–1980* című szerb nyelvű monográfiában.

Husvéth Lajos a vajdasági, a bácskai táj festője, akinek szerteágazó mesterségbeli tudását, kiváló rajztudását minden kritikusa elismeri, de egy túlhaladott irány, a kései impresszionizmus képviselőjeként tartják számon, hiányolják az új irányzatok iránti fogékonyságát. *Szalkay Kanyó Leona* írta róla: „Husvéth Lajos hiába járta végig Bécsset, Prágát, Münchent, Berlint tanulmányútja során, és hiába ismerte az európai avantgardista eseményeket, hiába értette meg az új irányzatok lényegét: ösztönszerűen irtózott minden újtól, minden „izmustól”, csak azt akarta adni, amit tökéletesen tudott, és ami belőle fakadt.” Legsikeresebbek az állatokat ábrázoló képei, amelyeken az állatfigurák (lovak, tehének, kacsák, pulykák, birkák, ökrök) dominálnak (*Ló az istállóban, 1920; Tehenek a pocsolyában, 1930–1938; Téliénitálás 1930–1938; Libák a*

nyárfánál, 1930–1940; Szántóföldi pihenő, 1935–1940). A síksági táj, a tanya, parasztházak udvara háttérként és önálló témaként is gyakran szerepel képein (*Gémeskiút, Tanya, Szétnaboglyák*). Embereket ritkán örökített meg (pl. *Pásztor*). Művein a kompozíció, a forma és szín mindig összhangban áll, az apró részletek is fontosak, képei derűsek, kiegyensúlyozottak. Az 1942–1946 között festett képei szinte ismeretlenek. A hadifogságból Zomborba való visszatérése után, valószínűleg kiábrándultsága hatására festészete is megváltozott: már nem a plein air festője, nagyobb hangsúlyt fektetett a részletekre, a bácskai témák mellett tengerpartot (pl. *Dubrovnik, Mlini*), hegyeket (*Bohinyi tó, Szlovéniai falu*), háborús témákat (*Bela Crkvai felkelés*), háború utáni újjáépítést (*Épülő szövetkezeti otthon*) is festett.

Művészetének igazi jelentőségét a két háború közötti időszakban készült képei mutatják, amelyek művészi értékük mellett a vajdasági, bácskai élet kordokumentációjaként is felbecsülhetetlen értékűek.

Balázs-Arth Valéria

Felhasznált irodalom: *Herceg János:* Husvéth Lajos képkiallítása (1934), Husvéth Lajos (1943), Emlékezés Husvéth Lajosra. (1956), *H. J.:* Összegyűjtött esszék, kritikák 1. 1928–1960. Összegyűjt., utószó, jegyz. *Pastyik László.* Belgrád 1999); *Ács József:* Husvéth Lajos művészete (Magyar Szó, 1966. dec. 11.); *Sz. Kanyó Leona:* Bácska festője. Néhány szó a megnyitó után (7 Nap, 1971. szept. 10.); *Üő.:* Az impresszionizmus sajtós képviselője (Husvéth Lajos művészetéről) (Üzenet, 1971/11); *Üő.:* Husvéth Lajos művészete (Művészet, 1972/1); Likovno stvaralaštvo Madara u Vojvodini 1830–1930 – Magyar képzőművészek alkotásai Vajdaságban. Katalógus (Szabadkai Városi Múzeum, 1973); *Pavle Vasia:* Ümetnička topografija Sombora [Zombor művészeti topográfiája] (Novi Sad, 1984); *Bela Duranci:* Vajdaság képzőművészete (VII.) Adalékok a XX. századi művészettörténeti kutatásokhoz (Híd, 1986/7–8); *Herceg János:* Husvéth Lajos (Híd, 1994/12); *Bela Duranci:* A falusi udvar igézetében (Híd, 1994/12); *Kalapis Zoltán:* Husvéth Lajos (K. Z.: Életrajzi kalauz. II. Újvidék, 2003); *Olga Kovačev Ninkov:* Husvéth Lajos keresztútja (Bácsország, 2000/3–4); *F. Cirkl Zsuzsa:* Elűszott hagyaték (F. C. Zs.: Látjátok feleim... Barangolás a Szent Rókus temetőben (Tóthfalu, 2003).

HÍREK

Magyar emlékekért a világban

Előadások a Magyar Kultúra Alapítvány székházában (Bp. I., Szentháromság tér 6.)

2006. december 12. (kedd) 18 óra:

Magyar emlékek Britanniában (III.)

„A Dunától a Temzéig” – London és környéke magyar emlékhelyei
(Egy 56-os emléktábla a londoni Lengyel-ház falán).

Film és könyv – bemutató.

Előadó: *Messik Miklós*

2006. december 19. (kedd) 17 óra:

Elszakított magyarok karácsonya... Gloria Victis–1956 (VIII.)

Karácsonyi (évváró) irodalmi estünk a *Budavári Triznya Körrel*
közös rendezésben.

**Válogatás a határon túli 1956-os karácsonyi írásokból
és emlékhelyek képeiből.**

Előadó *Szőcs Géza* író, közreműködik: *Bánffy György* Kossuth-díjas
színművész.

Ezerkilencszázötvenhat, Te csillag! címmel
Jónás Csaba és *Tarics Péter* zenés összeállítása.